

Kunstige reir for jaktfalk

Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

Jaktfalken bygger ikke selv reir, men er avhengig av ravnereir for å kunne gå til hekking. I noen territorier kan mangel på ravnereir være et problem, og her kan kunstige reir være en løsning. Før et kunstig reir settes opp, bør territoriet være godt kartlagt gjennom mange år, og mangel på egnete reirplasser være påvist.

Jaktfalken er vår største falkeart, med et vingespenn på 110-130 cm og kroppslengde på 50-60 cm. I Norge hekker den først og fremst i fjellområder, men i de nordlige landsdelene kan den også hekke ved kysten. Næringen gjennom vinter og tidlig hekkeperiode er hovedsakelig ryper, men utover i hekkesesongen tas et variert utvalg av fugl, også en del pattedyr opp til hare størrelse.

Jaktfalken er den eneste av falkene som regulært overvintrer i arktiske strøk. Hekkingen innledes mens det enda er full vinter i hekkeområdene, og enkelte par legger de første eggene allerede i slutten av mars. I

Finnmark hekker jaktfalk oftest i gamle ravnereir, men den kan også ta i bruk reir av kongeørn eller fjellvåk. En sjelden gang legger den eggene direkte på en gresshulle. Ved mangel på reirplass hender det sågar at falkene fordriver ravneparet fra deres nybygde reir og annekterer det til egen bolig.

Jaktfalken er avhengig av tilstrekkelig tilgang på byttedyr for å kunne gå til hekking. I løpet av vintermånedene skal hunnen legge opp nok energireserver for å klare den krevende eggleggingen. Det er få byttedyrarter tilgjengelig gjennom vinteren, og i Finnmark er jaktfalken helt avhengig av en tilstrekkelig

Jaktfalkunger i kunstig reir

rypetetthet. Antall jaktfalkpar som hekker og får fram unger, er direkte relatert til rypetettheten. Siden rypebestanden gjennomgår store sykliske svingninger, varierer også hekkebestanden av jaktfalk syklisk.

Hvorfor kunstige reir for jaktfalk?

Det er vist at mangel på egnede reirplasser kan være en begrensende faktor for jaktfalken. På grunn av svært tidlig egglegging, er falkene avhengig av å finne egnede, beskyttede reirhyller. Hele 90-95% av jaktfalkhekkene i Finnmark skjer i ravnereir. Ravnene er også en tidlig-hekker som legger egg i mars-april. Den plasserer så å si alltid reiret på en fjellhulle med overheng som beskytter mot snø og regn. Mange av reirene har også sidebeskyttelse ved at de er plassert i hjørner eller sprekker i berget. Dette gjør at ravnereirene holder seg snøfrie gjennom det meste av vinteren, og derved også utgjør egnede reirplasser for jaktfalken når den innleder eggleggingen i mars-april.

I et overvåksområde for jaktfalk i Vest-Finnmark (Alta og Kautokeino kommuner) er reirmangel en hyppig årsak til at falkene står over hekkingen. Ved mangel på gode reiralternativer presses falkene til å bruke ravnereir i trær, gamle fjellvåkreir eller nybygde ravnereir oppå snøfonner. Sammenliknet med gode ravnereir på fjellhyller, er suksessraten lav i slike reir.

Allerede i 1978 publiserte Per J. Tømmeraas en artikkel om kunstige reirplasser for jaktfalk og vandrefalk. Siden har flere publikasjoner beskrevet suksess med kunstige reir. Et kunstig reir utgjør en stabil reirplass i territorier som mangler stabile hyller/reir. Et kunstig reir kan også være et middel for å flytte falkene bort fra deler av territoriet som kan være utsatt for forstyrrelser.

I et materiale fra Vest-Finnmark registrerte vi over en 11-års periode 17 jaktfalk-hekkinger i kunstige reir. De 17 hekkeforsøkene ga totalt 45 flygedyktige unger, og

Et ravnereir har ramlet ned fra en skråhulle

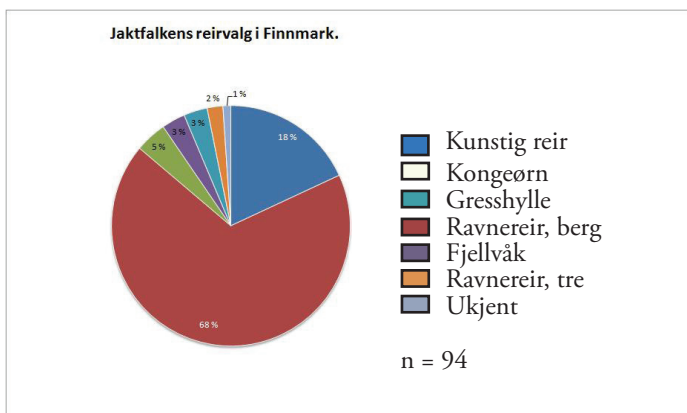
gjennomsnittlig produksjon var 3,2 unger per vellykket hekking.

Hvilke territorier kan ha nytte av et kunstig reir?

Å sette opp et kunstig reir for jaktfalk er ikke noe man skal begi seg ut på uten grundig erfaring med arten. Før et kunstig reir vurderes, bør den aktuelle lokaliteten være kartlagt over mange år, helst tiår, slik at alle alternative reirhyller og reirberg er kjent. Hvis det da viser seg at falkene ofte står over hekking på grunn av reirmangel, og ikke næringsbrist, kan et kunstig reir være et virkemiddel for å øke hekkesuksessen på lokaliteten. På lokaliteter som forstyrres av ferdsel, for eksempel en scooterløype som går tett innpå reirberget, kan et kunstig reir plassert lengre unna forstyrrelsen øke sjansen for vellykket hekking.

Metode for bygging av kunstig reir for jaktfalk

Mange ulike metoder har blitt beskrevet for å lage et kunstig reiralternativ for jaktfalk, flere av dem med gode

Jaktfalkens reirvalg i Finnmark

Platereir under overheng med kvistring og løsmasse i midten

Platereir støttet opp på armeringsjern og fjellhylle

resultater. Å sprengre huler i berget, støype betongreir, eller lage reirkasser av tre, er alle metoder som har vært prøvd. Rovfuglgruppa i Vest-Finnmark (ROV) har i noen tilfeller bare utbedret gamle hyller eller plassert kunstige kvistreir på allerede eksisterende hyller. Etter hvert har vi utviklet en metode for å lage nye hyller ved hjelp av vannfaste finerplater som deretter påmonteres imitasjoner av ravnereir. På grunn av lav vekt og lite tidkrevende oppsett, har slike «platereir» blitt vår foretrukne metode. Metoden er også veldig fleksibel, og reiret kan tilpasses de hyller og overheng som finnes på den enkelte lokaliteten.

Prinsippet er å feste en treplate (vannfast finerplate) på et egnet sted – under et overheng og med godt ly for vær og vind. Der det er anlegg for platen fester vi den med ekspansjonsbolter direkte til underliggende hylle, eller med vinkler til fjellveggen. Hvis det mangler hylle, borer vi inn to armeringsjern (tykkelse 16 mm). Deretter sages plata til riktig størrelse (ca. 60 x 60 cm) og tilpasses bakveggen, før den festes til armeringsjernene, enten med galvanisert ståltråd eller med eksosklemmer. Oppå plata festes en kvistring med ytre diameter ca. 60 cm. Deretter flettes ytterligere kvist inn i kvistringen, før ringen fylles med løsmasse. Som løsmasse bruker vi en blanding av barkstrø og reinhår.

Som alternativ til å bygge kvistreiret selv, har vi enkelte ganger benyttet gamle ravnereir tatt fra territorier uten tilhold av jaktfalk. Disse legges oppå plata og festes med ståltråd.

En gjennomført hekking av jaktfalk sliter betydelig på reiret, og regelmessig vedlikehold med påbygging av ny kvist og påfylling av løsmasse er derfor påkrevd. I

noen tilfeller tas kunstige reir i bruk av reirbyggere som fjellvåk eller ravn, som på den måten ivaretar behovet for vedlikehold.

Resultater

I perioden 2000-2010 påviste vi 94 jaktfalkhekkinger i et studieområde i Vest-Finnmark. Av disse var 17 i kunstige reir. Av de 77 hekkingene som ble funnet i naturlige reir, var 66 i ravnereir, fire i kongeørnreir, tre i fjellvåkreir, tre på gresshyller uten kvistreir og en på ukjent underlag. Det var 61 (79%) vellykkede hekkinger i naturlige reir, med til sammen 168 unger produsert (2,8 unger per vellykket hekking). Alle ni kunstige reir ble tatt i bruk av jaktfalk i studieperioden. Av 17 hekkforsøk i kunstige reir var 14 vellykkede (82%). To av de kunstige reirene ga ingen ungeproduksjon i løpet av studieperioden. Totalt ble det produsert 45 unger (3,2 unger per vellykket hekking), hvilket ikke var statistisk forskjellig fra den observerte produksjonen i naturlige reir ($P=0,29$).

Ett av de kunstige reirene var spesielt interessant, da vi plasserte det i en bergvegg uten tidligere tilhold av jaktfalk. Samme året som reiret ble satt opp ble det tatt i bruk av et jaktfalkpar som fikk tre unger på vingene!

Erfaringer fra Vest-Finnmark viser at jaktfalken aksepterer kunstige reir, at reirene kan være laget med en rekke ulike metoder, og at produksjonen i kunstige reir er minst like god som i naturlige reir. Videre ser det ut som kunstige reir kan stimulere til hekking på lokaliteter som tidligere ikke har vært brukt av jaktfalk, samt bidra til økning i antall hekkforsøk i okkuperte territorier.

Jaktfalk ruger i platereir

Utvalgte kilder

Newton, I. 1976. Population limitation in diurnal raptors. Canadian Field-Naturalist 90: 274–300.

Tømmeraas, P. J. 1978. Kunstige reirplasser for Jaktfalk *Falco rusticolus* og Vandrefalk *Falco peregrinus*. Vår Fuglefauna 1(3/4): 142–151.

Østlyngen, A., Johansen, K. & Halvorsen, P. A. 2011. Artificial nests – A remedial action in maintaining viable Gyrfalcon populations? In Watson, R.T., Cade, T. J., Fuller, M., Hunt, G. & Potapov, E. (Eds.). Gyrfalcons and Ptarmigan in a Changing World. The Peregrine Fund, Boise, Idaho, USA. <http://dx.doi.org/10.4080/gpcw.2011.0314>

Bygging av kunstig reir i hjørne under stort overheng

*Faktaarket er laget av Arve Østlyngen og Kenneth
Johansen
Rovfuglgruppa i Vest-Fimmark*

Alle foto: © Arve Østlyngen